

תמונות היסטוריות

י. אופאטוש

חבריא קדישא

1706

זה שלוש שנים נשתקע ר' אברהם רדיש, רבא של ליסא, בתוך-תוכם של יערות ראטיבור בשילזיה.

הרב ומשפחתו, חתנו ר' שבתאי ומשפחתו, תלמידו הצעיר ר' מאיר, שהלך אחרי רבו חודש לאחר חתונתו, וכאן, ביער, ילדה לו אשתו בת החמש-עשרה בת — שלוש המשפחות התגוררו בביקתות שחלונות שלהן משיקים לפני הקרקע.

הגברים, שעשו לילות כימים באהלה של תורה, היו גם חוטבים עצים, ושואבים מים. בקיץ היו מלקטים פטריות וגרגרים ובחורף סייעו בידי יהודי-היער בגריפת השלג. יהודי היער, שעיסוקם בעשיית זפת, הם שפירנסו את שלוש המשפחות. בשכר מזונות שלהם — פת וחלב, בולבוסין, פעמים דג לשבת ומזמן-לזמן נתח בשר — היו מתפללים יום ביומם, הילדים נתחנכו במצוות, כאילו היו זמנים כתיקונם.

אלא שהזמנים טרופים היו.

קארל השני-עשר, מלכה בן הי"ט של שוודיה, עלה בראש צבאו על פולין.

הקלגסים כבשו ערים בזו אחר זו. את הבתים העלו באש. טבחו פולנים ויהודים, וכל

הבא ביד — בזזו.

כך עברו כשלוש שנים. ברביעית פרצה מגפה. יהודים שניצלו מאימת המלחמה היו עתה בורחים מפני המגפה, ברחו מפולין-רבה לפולין-זוטה. והמגפה לא נעצרה בפולין-רבה, גם על מהרין ובהמן היתה ידה נטויה. הישיבות בפרוסניץ, בפרשבורג, בפוזנא, בליסא, בקרקא, נסגרו בזו אחר זו. כמנין בני ישיבה של פרוסניץ נתגלגלו ליערות ראטיבור.

רבה של ליסא, ר' אברהם רדיש, שמח בבני-הישיבה, וביותר שמח בכך רבה של אייבשיץ,

ביונתן, העילוי בן הטי"ו.

ומשלא פסקה המגפה בעיירות שבמלך, ולא חסה על צעיר וזקן ולא פסחה על דל ועשיר,

החלו שליחים מאותן קהילות מתדפקים על דלתו של רבה של ליסא:

— רבי קדוש, יהודים צריכים רחמים!

— לדין קשה כזה, רבי, לא פיללנו!

— טבח הוא, רבי!

— אין הצרה פוסחת על איש — יהודי, להבדיל גוי, ואפילו פרות חולבות!

— אנשי החברה קדישא תש כוחם!

— בחדר הטהרה מוטלים מתים שלוש-ארבע יממות ואין מקיים בהם חסד של אמת.

וכיון שלא זזו השליחים, אמר הרב כמי שאינו מאמין בדברים שהוא סח:

— דומני — צדקה עשויה שתועיל, אפשר תענית, אם יש במקומותיכם נצרה עניה

ושהגיעה לפרקה ולא נמצא לה חתן, יש להביאה לחופה בבית-העלמין...

ומשנסתלקו השליחים פרץ רבה של ליסא בבכיה. העילוי מאיבשיץ, יונתן, שכל אותה

שעה היה עומד ומצותת לשיחה, פתח ואמר:

— שמע לי, מאיר, לא כך תופסים לו לבעל-הדבר בגרירתו. לא כך.

— וכיצד? — תמה ר' מאיר — ויש בידך סגולה אחרת לעצור את העיפוש? *

— יש.

— אמור.

— תחילה יש לטהר את הערב-רב — תופס לו יונתן הגוץ למאיר הכיפת בידו והוציאו

מן הביקתה — כמה יהודים אנו כאן? שנים-עשר. על ארבעה יכול אני לאמור מניה וביה,

* המגפה.

שישיבתם ולימודם כאן על מנת לקבל פרס — פשק העילוי אצבעות שמאל שלו ופתח במנין: חתנו של הרב, שבת, רבנות הוא מבקש, והעילוי מפרשבורג — כלה עשירה; ורבה של ליסא, ר' אברהם רדיש, חובה עליו לידע כי בעת שמגפה משתוללת בעולם לא די לעסוק בש"ס ופוסקים, צריך שתהיה תשוקה אחת, תביעה אחת — כיצד להמציא תיקון לשכינה הקדושה, כיצד להמציא תיקון ליהודים. ותיקון זה אין איש מותר בשמץ הנאה ממנו. שומע אתה מאיר, אף לא אבק של הנאה.

ראשון צעד יונתן, קצר-הקומה, שעיניו גדולות ונבונות. ואחריו — מאיר בן הי"ח, דק וגמיש כארון צעיר. עיניו בהירות, מעוננות, כצמחיימים. ר' מאיר זה, שהיה הוגה בסתר בזוהר ובספרי קבלה, זרח כולה, כבין-הערבים של יום סיון, שחללו מלא זהרורי חמה, ריחות ארנים. ומשבאו השניים בעבי היער עמד יונתן וגלה אוזן חברו:

— מבין אתה, מאיר, מן היום ואילך יש להתחיל בלימוד זוהר, ביום ובלילה. יחד אתך, מאיר, נהיה ששה — קמץ יונתן את זרת ימינו — עם לייבל מפרוסניץ נטלתי דברים, וגם עם שלמה מליסא — והרינו איפוא ששה — ואנחנו, כל אחד מן הששה, אסור לנו ליטול על עצמנו נדר. צריך שיבוא מאליו, שיהא הכיסופים והחדווה להביא תיקון לשכינה, השרויה בגלות. להביא תיקון לעם ישראל השרוי בגלות. אנחנו, הששה, שומה עלינו להיעשות „חבריא קדישא“. את היום נחלק לשש משמרות, וכך לא ייפסק לימוד הזוהר אף לרגע אחד. מה אומר אתה, מאיר? — לא המתין יונתן לתשובה הוסיף לדבר — רואה אני שמוסכם עליך להצטרף לחבריא קדישא. עמוד איפוא בין שני הארנים, התפשט מגשמיות, וכך, ברעדה, בשבע יועות, בזעקת נפש, אמור אחרי:

— תנו כבוד לה' אלקי ישראל...

ואם כי לא ניתא היה לו לר' מאיר שיונתן בן הט"ו דבריו נאמרים בגאוה, עמד בין שני הארנים ושנה:

— תנו כבוד לה' אלקי ישראל...

אמירה זו בלבד כוחה היה יפה לקרב את הלבבות, שכן דברים דומים שמע ר' מאיר מפי אחיו, ר' איסר'ל, רבה של שטראסבורג, שזנח כתר רבנות והלך הוא ומשפחתו לצפת. ר' איסר'ל נתחבר לחבריא קדישא שביום עסקו בלימוד משניות ובלילה בזוהר, ולא פסקו מלימוד אף לרגע אחד. אחיו כתב לו שחבריא קדישא כגון זו יש להעמיד בפוזנא, ולא רק בפוזנא, אלא בכל ישוב של יהודים, ודבר זה יחיש את הגאולה — תיפדה ארץ-ישראל וייגאל עם ישראל. ודיבורים אלה גופם הוא שומע מפי יונתן, זה שכל הזוהר שגור לו על-פה. נתמלא איפוא שמחת-הנפש וקריבות אל הנער, אף ששניהם עמדו בשתיקתם. ביער נתלו ריחו של שרף-עצים, משק כנפי צפרים, וסביבותיו — צללים ובני-צללים, המתכנסים עם רדת הערב.

רחש הענפים גבר, נתערב בשמות המלאכים הממונים על גזירות, על פורעניות, על מכות ומגיפות, נתערב בזעקתם האילמת של שני הצעירים:

— אדם של היהודים הפקר.

— יש לשים איפוא קץ להפקרות.

— וכשהשונא מעלה כרים באש והמגפה קוצרת — מה אז?

— יש לעמוד בפרץ, לא להניח שיישמדו היהודים לבלי השאיר שריד ופליט. ואם מלאה הארץ דמים והשמים נחושה, חייב אדם לשאת עיניו למרום ולשווע: לא המתים יהללו יה.

אפלולית נשתררה ביער. הוא נבלע באודי השקיעה ונחם. הנהמה גברה, גישה מכל עץ, מכל ענף, עלתה מנפשו של יונתן, מלכו של מאיר, שנתנשאו מתוך האדמה רוות-הדמים, שנתעלו בזעקה אילמת:

— בורא עולם, מדוע אתה מניח לנו שנהיה מתבוססים בדמים וכלים? מדוע אתה שותק, ואם עומד אתה בשתיקתך, הרי אנו עומדים ומרעישים ארבע כנפות הארץ. הרי יודעים אנו שארבעת הנהרות — פרת, חידקל, גיחון ופישון — מקיפים לו לעולם כחישוקי ברזל. הרי יודעים אנו שהמלאך רפאל ממונה על נהר פרת, אוריאל על חידקל, גבריאל ממונה על נהר גיחון ומיכאל על פישון. והרי יונתן הוא בבחינת גבריאל, מאיר בבחינת רפאל, יהודה ליב מפרוסניץ

הוא בבחינת אוריאל. הרי שאין אנו צריכים אלא לאחד בלבד, שיהיה בבחינת מיכאל, ומיד ארבעה חישובי ברזל הללו מתפרקים, העולם ננער מרשעתו, ותחת שנאה וקנאה — אהבת אדם, צלם אלקים. מדוע שותק אתה, אלקים?

מחשכת היער יצאו יונתן ומאיר חבוקים ופניהם מאירות. בביקתה חיכו להם ארבעת חבריהם ועמם ספרי הזוהר הפתוחים, נרות החלב. ר' מאיר ישב ראשון. אחריו ישב יונתן. וכשפתח ואמר: תנו כבוד לאלקי ישראל — היו עיניו בוערות כגחלים וקולו רוטט.

ה"חבריא קדישא", כפופים, שפתותיהם מהודקות כאבני־הריחיים, ישבו שקועים בדממה עמוקה.

רבה של לייפניק

1820

רבה של לייפניק, ר' ברוך פרנקל תאומים, העשרים־וארבעה לשלשלת הרבנות במשפחת תאומים, רבנות שעברה מאב לבנו, מדור לדור, בלי הפסק, רבה של לייפניק הלך עם משמשו לאסיפת־הפרנסים, שנעודה פעם אחת בשנה לאחר שמחת־תורה.

שלהי חשון. גשם קל נתלה באוויר, ניתז על שוליה הרחבים של מגבעת־הרבנים, על מעיל הריפס המרווח, ששרווליו רחבים ובתיהם המופשלים עשויים קטיפה שחורה. הסימטאות המרוצפות שהוליכו מבית־המדרש אל גן־העיר היו עתה, לאחר תפילת מעריב, ריקות מאדם כמעט. הלילה היה מלא רשרוש עלי שלכת, נתזי־גשם.

קול צעדי הרב של לייפניק כלא נשמע. את ידיו תחב לשרוולי המעיל הרחבים, השפיל ראשו בהכנעה, וכך נגרר עם הבתים בואכה גן העיר. בעקבותיו פסע משמשו, יהודי גדל־קומה, ולרגליו מגפיים כבדים, שכל צעד מצעדיהם הידד בתוך הלילה. השמש נשא אחריו את מקלו הרבני, בעל גולת הכסף, ואת קנה־העישון שלו, כלי של עץ מגולף לתפארה.

הולך היה אל הרמן דאנציגר, הבנקאי שבעיר. אחת לשנה נהגו בעלי־בתים אמידים להתכנס בבית הבנקאי, ושם נמנו וגמרו כמה דרוש לבית־החולים היהודי, כמה לבית־הספר לאומנים, כמה לתלמוד־תורה וכמה לשיבה, שבה שימש הרב ריש־מתיבתא.

לא חביבה היתה על הרב אותה אסיפה. גבירה של לייפניק, בעלי המאה והדעה, לא בלשון יהודית היו מדברים, אלא בלשון אשכנזית. כסבורים הם הללו, ממון שמוציא הקהל על הישיבה ברכה לבטלה הוא, וארבעים בחורי הישיבה אוכלי לחם חסד, שמוטב ללמדם מלאכה ולא יכלו שנותיהם בספרי הגמרא. אלא שלא יכלו להעז־פנים כנגד הרב, ובאסיפה השנתית הקציבו ממון גם להחזקת הישיבה. אלמלא דאגתו לישיבה היה רבה של לייפניק, ר' ברוך פרנקל תאומים, פטור ממגע־ומשא עם ה"אשכנזים".

צר היה לו לרב כי לשם הישיבה מעלים הוא עין מכמה וכמה דברים: מעלים עין מכך שהבנקאי גלוח, מעלים עין מכך שאין הרופא מראה פניו בבית־הכנסת אלא בימים הנוראים. ואין אלה יחידים. וגם חוץ לזה לא היתה רוחו טובה עליו משעת הבוקר. כשפתח בהרצאת השיעור לבחורי־הישיבה שלו, נכנסה אשתו ופנתה אליו כאילו לא אל בעלה היא מדברת, אלא אל רב העיר:

— ישמע נא, רבה של לייפניק, במרכבת־הדואר באה תמרלה העשירה מווארשה. רוצה היא להסיח עם הרב וליטול עצה מפיו.

הרב המשיך בשיעור כאילו לא שמע דברי אשתו. הרבנית המתינה רגע ועוד רגע, ומשלא שעה אליה הרב שבה ונרכנה אליו:

— ישמע נא רבה של לייפניק... תמרלה העשירה מווארשה מבקשת להסיח עמו. אין ברשותה אלא רגעים ספורים, שכן מרכבת־הדואר אצה לה הדרך.

הפעם הניף הרב בידו לעומת הגמרות הפתוחות, בחורי־הישיבה, כמי שאומר: עיניך הרואות, איני רשאי להפסיק, והמשיך בהרצאת השיעור לתלמידיו.

רק בצעהיהם, כשנכנסה הרבנית לחדר בית־הדין והביאה לבעלה תכשיל, פרצה בבכיה:

— רשאי היית להפסיק, רשאי היית... תמרלה נתנה לי עשרים וחמישה רובל כדי שאשיא אותך לקבל פניה. ליטול עצה מפיד ביקשה, ואחרי התונתה של רחל שקועים אנו בחובות עד צוואר. ועשרים וחמישה רובל היו גוללים אבן מן הלב. עקשן אתה, ברוך, לא פחות מן הצעיר בחתניך, מחיימ'ל. את המעות החזרתי לתמרלה. כיון שלא הצלחתי בשתדלנות שלי, הלילה לי ליטול ממונה... ואומרת אני לך, ברוך, שרשאי היית להפסיק, רשאי היית... לא לזרות לרוח עשרים וחמישה רובלים.

רבה של לייפניק דחה מלפניו את הקערה וצעק:

— ואילו נתנה לי תמרלה מאה אלף רובל, גם אז לא הייתי מפסיק מן השיעור!
אלא שבכיה החרישי של אשתו לא הירפה ממנו, כל היום כולו היה כנושה בו. ועתה חזר ושמע את בכייתה בצליל טיפות הגשם הקרות. ולא דבר זה בלבד היה מטריד לבו של הרב של לייפניק. לאחר דין־דברים שלו עם אשתו ומרוב הצער שנצטער שכב לפוש קמעה, ודוקא קודם שנפלה עליו תרדמה נזכר שהניח את המפתח בדלת ארון הספרים. אותו ארון נעול היה תמיד. בבת־ראש קם מעל הדרגש כמי שאחזה אש בכנף בגדו, כביכול לבו אמר לו, לא זו בלבד שמישהו מציץ בספרייה־החקירה שלו, אלא מעלעלים בכתביו הוא, שהיו נתונים באותו ארון. ואכן אמת אמר לו לבו.

חתנו בן השש־עשרה של הרב, העילוי מטארניגרוד, ר' זיימ'ל האלברשטאם, עמד גחון על ארון־הספרים הפתוח, שקוע ראשו ורובו ב„מורה נבוכים“, עד שלא שמע את חותנו קרב ובא. וכאשר נטל הגאון מלייפניק באחת מידי חתנו את „מורה נבוכים“ נתבלבלה דעתו של העילוי. הוא הרים את רגלו הנכה והיה עומד כציפור ירויה ובעיניו צער גדול כל כך, שהרב החל מעתיר לפניו:

— חתני שלי, זו הפעם השלישית שאני מוציא מידך את „מורה נבוכים“. רואה אני שתאב אתה ללמוד את „מורה“. דע לך איפוא ש„מורה נבוכים“ משול לבית־מרקחת, שהרוקח ידע למתול תרופות ולהציל אנשים ממוות, אולם מי שאין מלאכתו בכך איננו אלא רוקח סם־מוות ומאבד נפשות חפות. מן היום ואילך אלמדך „מורה נבוכים“, אעשה אותך רוקח. כל היום כולו רודף אחריו אותו מבט־עין נעצב שנתן בו חיימ'ל ואינו מרפה. ועכשיו — האסיפה והבנקאי.

רבה של לייפניק נתקרב לבית בן שלוש הדיוטות, שכל חלונותיו מוארים. מן הדיוטה הראשונה טיפס ועלה לשניה, ובעקבותיו השמש. מלוח הנחושת שעל גבי הדלת הבהיק שמו של הבנקאי הרמן דאנציגר. ידו של הרב נתרוממה אל המזוזה ונשארה תלויה בחלל. לא היתה שם מזוזה כלל. השמש צלצל בפעמו־הכניסה. הדלת נפתחה, ומשרת הכריז באולם, שנתכנסו בו עשירי בעלי־הבתים:

— כבוד הרב הראשי.

הקהל קמו על רגליהם, בירכו את הרב, הושיבוהו בראש. ר' איציק טויבר, סוחר מדנציג ותלמיד חכם, נזדקר בסמוך לרב. ישב לו כשסיגארה מתגחלת בידו וברוב דרך־ארץ הציע לרב סיגארה של חוץ־לארץ:

— יתכבד, רב־הכולל של מהרין.

— אני מעשן קנה־מציצה שלי — אמר רבה של לייפניק ונפנה אל משמשו — פייביש, הואילה ותן לי את קנה־המציצה.

ר' איציק טויבר גחן אל הרב ולחש לו על אזנו:

— הקהל כאן מדברים אשכנזית, ובאשכנזית אומרים מקטרת, ולא קנה־מציצה.

הרב, כביכול, לא שמע מה ר' איציק טויבר לוחש לו, הרים את קולו:

— פייביש, הבא לי את קנה־המציצה.

ברי היה לו לר' איציק טויבר שהרב לא שמע דבריו, וחזר ואמר, שיאה יותר ל„רב הראשי“ של מהרין לנקוט לשון „מקטרת“, ולא קנה־מציצה. וכאן נתכעס רבה של לייפניק וקם על רגליו בריאתה כזאת, שכל הגבירים פערו פה מתמהון. הרב צעק:

— קונם, אם חשוב בעיני כתר רבנות של לייפניק כנגד שינוי חיבה אחת מלשון זו שהיתה שגורה בפי בואוויכווסט. ואתה, פייביש, כמה פעמים צריך אדם לחזור ולומר לך, הבה לי את קנה־המציצה.

מאה שנה

1819

הדייגים מסביב ל"נהר כריש" — שילשיהם של אנגלים, של הולאנדים, ריבעיהם של הוגנטיים — נתנו שבת והודייה למקום, שהסופה התחוללה בראשון בשבת, ביום שדוגותיהם צוננות בחופים ואחד מהם אינו מצוי בלב ים.

היה חורף של שנת 1819. עם דימדומי שחרית באה ביעף רוח־שבט צוננת, שפרעה את הים, פרעה את השמים, חתכה חיתוך תער את עור הידים, עור הפנים. הרוח הרדיפה שלג דוקר, הרדיפה ברד וסופת־שלג התחוללה עד שלא הבחינה העין בין שמים לים.

הדייגים במעילי־גשם של עור, בנעלים כבדות, מסומרות, נשתרכו בסופת־השלג הם ונשיהם, עשו להם דרך במעלה הנהר לבית־היראה הקטן, הבנוי פשוטי אבנים וטמון בשלג.

הדייגים ניכרים בהילוכם, בפניהם. הפסיעה — עגלגלה, כאילו התנענעה האדמה מתחת לרגליהם. הפנים — קלויות שמש, דלופות רוח וגשם, ספוגות ריח־הים המלוח, אנשים ונשים כאחד. בכניסה נערו הדייגים את השלג מעל הכובעים, מעל הנעליים. כמעט כל אחד שירבב מאחורי מעילו תנ"ך־המשפחה, כרוך בלוחות של עץ.

בבית־היראה ישבו משפחות־משפחות, כל משפחה על מקומה הקבוע, ישבו ושמעו מתוך יראת־שמים דברי הכומר, אף הוא קצתו דייג, שכן בית־היראה לא פירנס פרנסה מספקת. הכומר — אדום־ראש, אדום־מפרקת, אדום־לחיים — התלהב תוך דרשתו. עמד על כבש, על גבי עמוד צר, עמד על גבי תנ"ך, פתח ודרש במעשה יונה.

מעשה יונה קרוב ללבם של הדייגים — אנייה בלב ים פרוע, סערה, תנין — לא בלו אזניהם מלשמוע על סירובו של יונה, נביא בכבודו ובעצמו, לילך בשליחותו של מקום. רצה לברוח מלפני אלוהים, להערים על אלוהים. "וירד יפו וימצא אנייה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם תרשישה".

— היכן תרשיש? העיר פיתחה, משכה, כשם שמושך ים התיכון התכול, שדגים פורחים מקרטעים על סיפוני ספינות; כשם שמושכת קושטא, פורט סעיד. לשם, לערים החטאות כסדום ועמורה, רצה יונה לברוח.

ה'?

"ה' הטיל רוח גדולה על הים ויהי סער גדול בים והאנייה חישבה להישבר".

ויונה?

הכומר, גבה־קומה, גרום, זקף ידיו על גבי העמוד. עיניו, מבטו, שערו — הכול הבריך, כאילו לא עמד הכומר על גבי ספר פתוח, אלא רודף אחרי יונה, שברח מלפני ה'.

ובחורץ הפכה הסופה עולמות. בנהימה, בצריחה התנפלה על בית־היראה, הפריצה דרך הכתלים, דרך החלונות, דרך הגג. הים חרג מחופו בשאגה, שטף בתי הדייגים.

והדייגים?

לא פחדו. הידקו ידיהם ללוחות־העץ של ספרי התנ"ך, עיינו בדפים בחינת מצפן ונפתלו עם הים הסוער.

ומתוך גרונו של הכומר דיבר יונה בקול בוכים: "שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם".

וכשקפו הדייגים עיניהם, ביקשו לראות את יונה מוטל לתוך הים, נפתחה ברעש דלת בית־היראה. תחילה נכנס אד לבן, כעננה לבנה, אחרי האד הלבן — צינה חותכת. נתקלפה חבורה של פרחחים:

— בני־אדם טובעים! ספינה שוקעת!

ראשון רץ ובא הכומר אצל הפתח. אחריו — אנשים, נשים. לכל מלוא העין — רוח ושלג וקולות, שלא ניתנו לתפיסה, הסותרים כל מחיצה בין חיים למיתה.

מה עושים? במה פותחים?

בשלושה, בארבעה רצו ובאו הדייגים אצל הדוגיות העונות. הרי־קצף נדחפו ובאו מן הים,

נתערבלו בין סדיני-שלג, ניתקו את הקרקע מתחת הרגלים והיה אור לשעה קלה. באור ראו הדייגים ספינה שבורת-מיפרשים שוקעת בחרטומה, מחשבת ליהפך.

הרי-קצף האפילו בנהימה על הספינה, החרישו קולות בני-אדם. שוב החשיך. הדייגים נכנסו לתוך הדוגיות, עמדו עד ארכובותיהם במים. לא הרגישו ברוח הצוננת הקורעת מהם קרעים-קרעים, בשלג הדוקר המנקר את העינים, מרדיף עיגולי-אש ירוקים, אדומים. התפסיעה רופסת. את הדוגיות העוגנות קשרו הדייגים בשתים, בשלוש, העמידון בשורה. בחינת גשר, שניתק לשיעורים לתוך הים. חתרו במשוטים, התגבהו עם הגלים. אלא זו עקה. מחמת צינה לא נתכופפו האצבעות, בקושי אחזו במשוטים.

הספינה, שבורה, עדיין שוקעת. מסביב לספינה נאחזים עשרה נוסעים בכוח התמצית, מי בקורה, מי בנסר.

מפקידה לפקידה נפערה תהום ובלעה אדם, כדרך שבלעה הדגה את יונה והים לא עמד מועפו. שחור, מבהיק, התנפל בקצף על הדייגים.

ששה הצילו הדייגים. בני-אדם קפואים למחצה, בלא לשון בפיהם ובלא ראייה בעיניהם. בין הניצולים היה מנדל ניימאן, חייט מפולין הגדולה, שמסעו לאמריקה ארך שלושה חדשים. מנדל נשתקע בין הדייגים מסביב ל"נהר כריש".

1919

עבי-עננים נתחשרו על פני הים, ירדו והנמיכו, וכל אימת שנתגבהו הגלים דומה היה שימשכו את העננים אחריהם.

זוג תשחורת — הוא בבלנר שחור, היא בבלנר אדום — חזרו אחרונים עם החוף. מן המים גחו והתגבהו מיפלצות שחורות זו על גבי זו. החשכה הלכה והחשיכה, הגלים התהוללו, הקציפו, טיפסו ועלו על החוף, נתרוססו בקורות טילת-העץ והאוויר נתמלא גשם. הווג — שניהם מורי בית-ספר גבוה — נראו חדלי-ישע בהליכת עירומם. נתהדקו זה לזה, רצו לביתם. היא אמרה לבעלה:

— ולוואי, שתהא סערה! דומתני, סערה ביס נאה!

הוא לא החזיר תשובה. משך את האשה ושניהם נטו ל"נהר כריש", מקום שדרו אצל דייג זקן. הביקתה כמעט לא נראתה, מוקפת ארנים, שנזדקרו בסביבת-החולות היבשה לשמים ונתנו ריחם, ריח השרף.

על המרפסת ישב בעל-הבית. דייג בן שבעים. רגליו התפוחות, היחפות. שעונות במשענת המרפסת. הדייג לעס טאבאקה ותפוס-הירחורים הסתכל כלפי הים. כך היה רגיל לישוב שעות רצופו, מסתכל אילמות בחללו של עולם. לעס את הטאבאקה, פלט גושים ירוקים, לעס והסתכל. ובקדקדו הגדול נישאו שמות של דברים, נישאו בלא קשר, כגריסים ספורים בקדרה של רותחים. על ידו, בכס-נוע, ישבה אשתו, זקנה יבשה, קמוטת-צוואר. אשתו הירהרה בקול, שצריך לכנוס ללול את התרנגולות, שישנו בעוגה ושפו אצל בעליהן. אף היא הירהרה בקול, שמורי בית-הספר הגבוה, הלר ואשתו, שדרים עמה בצל קורה אחת, אין אלוהים בלבם. אין להם לא שבת ולא ראשון בשבת ובחדרם שניהם מתהלכים ערומים. ואילו היא, מרת ניומן, מעולם לא החליפה שמלותיה בפני בעלה.

הווג עלה על המרפסת ובשורה בפיהם:

— סערה מתרגשת ובאה!

הדייג ואשתו לא השיבו מיד. שניהם כאחד נפשם סולדה במערומי-בשרים. לא הבינו מפני מה ילדה אין לה בושה, מתחשפים, קורעים עלה-התאנה.

הלר הצעיר הלך ובא אצל הדייג ואמר סתם:

— הן, סערה מתרגשת ובאה.

— "סיר" — התין הדייג מתוך תרעומת את הטאבאקה הלעוטה בויחוק אמה והתקין ישיבתו

בכסא, שעמד כפוף על שתי כרעיו — סערה מתרגשת ובאה.

ההלרים נכנסו לחדרם. בחיפזון החליפו בגדיהם. היא חטפה ולבשה שמלה והוא — מכנסיים. הלך הזר ועמד אצל הדייג:

— דומה, עכשיו על הים אין קורת־רוח.

— אין קורת־רוח — התיר הדייג לשונו — בדיקדוק כדי רגע, כמו שעון, אנחש סערה כמה שעות עד שלא באה. ראשונות מרגישות בה רגלי. לא טוב כשתוקפת עליך הסערה בבת־ראש, לא טוב כלל.

— עתים קורה אסון? — סירבה הלך בדייג.

— קורה? — הוריד הדייג את רגליו מעל המשענת והפך פניו להלך — אם אין אדם זהיר קורה. הרי שכן בין שכני, ליטש היה שמו. הוא בנו, סכנתנים... בגדולה שבסערות־ים, דייג אחד לא יצא. ליטש ובנו גישאו על פני הים, חזרו בסלים מלאים דגים. לפיכך נתעשרו. בנו את בית־הדגים האדום, קנו להם חתן נאה. דוקטור ברוכס, הדר בצד השני של הרחוב, הוא חתנו של ליטש הזקן. נתמזל מזלם. אבל לא תמיד השעה משחקת. אנו התחננו לפני ליטש הזקן — אל תצא, המים סכנה יש בהם. לא שמעו, יצאו ולשעה פלטו המים דוגיתם הריקה. בבת־ראש היתה עלטה. על המרפסת לא ראה אדם את חבריו.

התרנגולות הרגישו בסכנה. עלו על המרפסת, נתהדקו בראשיהן לרגלי מרת ניומן.

השמים הודלקו, כאילו נקרעו לשני קרעים ובעינים החשיכה החשכה. מיד החל מתגלגל רעם, וכשנתקרב הרעים וחזר והרעים רצופות, כאילו נתפקעו הריאבן. האדמה מסביב רעדה, הודלקה וניתך מבול מים.

— לתוך הבית! — רמו הדייג בידו, שיסתלקו מן המרפסת הפתוחה.

— אני אוהבת סערה. — התחננה מרת הלך הילדה והיא ובעלה לא עקרו רגליהם מן המרפסת.

הדייג ואשתו, שותקים, זועמים, נכנסו לתוך הבית. היא הדליקה עששית של נפט. אחר־כך ישב כל אחד ואחד בקרן־זווית לעצמו. שתקו חדל־ישע. ובתוך השתיקה תרעומות, שורים, באין אלוהים בלבם, יושבים על המרפסת ומתגרים בשטן.

וכשגברו הגשמים והקולות והברקים, התחילו המים על המרפסת קולחים כמו בתוך מרזב, שפו ההלרים אחד־אחד לתוך הבית.

וכל מה שגברה הסערה, כפפה אילנות, קרעה גגות, הלך וגבר החדלון בפניו הרחבות של הדייג. ישב בחינת נטול־לשון. וכששאל הלך דבר לא נענה. האפיל על פניו בידו, שמוטלת על דופן הכסא ובוקן המכווץ נראתה כל אימת המוות.

הלך ראה, שהזקן משרבב משהו מחיקו. מובטח היה לו, שחפץ זה צלבלב הוא. הדייג עקר והניח את החפץ מיד ליד ואגב מעשה דובבו שפתיו. דומה, התפלל תפילה.

הסערה לא ארכה. מיד התחיל מאיר והולך. הרעמים נתרחקו. הָדָם בלבד הרעיד את האויר. הגשם חדל.

ראשונים יצאו ההלרים למרפסת. אחריהם — הניומנים. מתוך שמחה הסתכלו כולם בקשת, שנמתחה על פני הים.

הדייג לשונו חזרה לפיו. זכר עשרות סערות, כמה נזקים הזיקו. עכשיו הבחין הלה, שאין הדייג אוחז בידו צלבלב, אלא אוחז בידו קמיע בכתב אשורי. ואת הקמיע הניח הדייג על משענת המרפסת. משתומם שאל אותו הלך:

— מיסטר ניומן, מהו פרוטסטאנט?

— אלא מה, קתולי? — התלוצץ הדייג.

— ובכן מה?

— אשתי פרוטסטאנטית.

— והוא?

— אני? בעצמי איני יודע מה אני.

— וקמיע של יהודים מגיין לו?

— זה? — נתן הדייג עיניו בקמיע, שחקוקות עליו עשרת הדיברות — זה בא לי בירושה מאבות־אבותי. אבי־אבי יהודי רוסי היה. קמיע זה שלו הוא וכך הוא עובר מאב לבן. ההלרים עמדו המומים. נסתכלו בפניו הצלופות של הדייג, ביקשו בהם סימן מסימני ישראל ולא מצאו. ההלרים — מורים להיסטוריה — התחילו מקיפים אותו בשאלות. הדייג לא ידע דבר כהווייתו. חזר על מעשה, שקבלה היא בידו מאבותיו. לפני מאה שנה בא אבי־אביו, רבי ניומן (החייט נעשה רב) לחופי אמריקה. התחוללה סערה, הרדיפה את הספינה לניו־ג'רסי, ניפצה אותה אל הסלע. אבי־אביו היה בין היחידים, שפלטו הים שלם בגופו, כדרך שהקיא הים את יונה. ולא ניצל אבי־אביו אלא בזכות הקמיע, שנתנה לו אמו. ואבי־אביו נשטתח על אדמת אמריקה, נשק לה, דיבר בעיניו להדייגים שהקיפוהו. הדייגים הבינו לשון־אלמים והכניסו את אבי־אביו לתוכם. לקחו אותו לדיג, נתנו לו אשה מבנותיהם וכל אותם הניומנים היושבים מסביב לנהר כריש צאצאיו הם.

משסיים הדייג סיפורו גחן לו להמורה:

— ובכן מה אני, מיסטר הלר, פרוטסטאנט או יהודי?

— יהודי.

הזקן משך את בן־התשחורת ואמר לו:

— חזור ואמור, מיסטר הלר.

עברית: מ. ל.